

Klasik Fıkhi Hükümlerin Kanunlaşmadaki İzdüşümleri
-Mehir Örneği Bağlamında Bir İnceleme-
Projections of Classical Fiqh Provisions in Legislation
-A Study in the Context of the Example of Marriage-

Nizamettin KARATAŞ

Dr. Öğr. Üyesi, Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi, İslam Hukuku ABD,
Assist. Prof. Tekirdağ Namık Kemal University,
Faculty of Theology, Islamic Law Department,
nkaratas@nku.edu.tr

ORCID: 0000-0001-9241-1605

DOI: 10.56720/mevzu.1348157

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 22 Ağustos / August 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 28 Eylül / September 2023

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Ekim / October 2023

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Özel Sayı / Special Issue

Atıf / Citation: Karataş, Nizamettin. "Klasik Fıkhi Hükümlerin Kanunlaşmadaki İzdüşümleri -Mehir Örneği Bağlamında Bir İnceleme-". *Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi*, Ö1: İslamî İlimler Özel Sayısı (Ekim 2023): 489-516.
<https://doi.org/10.56720/mevzu.1348157>

İntihal: Bu makale, ithenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by ithenticate. No plagiarism detected.

web: <http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC 4.0

Öz

Müslüman toplumlarda evlenen taraflardan erkeğin kadına vermek zorunda olduğu mehir Şâri'in kadına tanıdığı bir hak olması itibariyle diğer harcamalardan ayrı bir önem kazanmıştır. Bu çalışmada mehir her yönüyle ele alınmayacaktır. Mehirle ilgili yapılan çalışmalarda yeterince tartışılmadığını gördüğümüz mukayeseli hukuk açısından ele alınacaktır. Bu itibarla klasik fıkhıta mehir hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra aile hukukunu fıkha göre kanunlaştıran bazı İslam ülkelerinin kanunlarında mehir konusunun nasıl ele alındığı tespit edilip tartışılacaktır. Bunun yanı sıra halkı Müslüman olduğu halde aile hukukunda mehire yer vermeyen Türk hukuk sistemi ile Alman mahkemelerinde mehirle ilgili açılan davalarda verilen kararlar incelenecektir.

Mehir, davalar üzerinden pozitif hukukun konusu olmuştur. Türk pozitif hukuku mehir davalarına bağışlama sözleşmesi çerçevesinde çözüm bulmaya çalışmaktadır. Alman pozitif hukuku ise nafaka, miras, borçlandırıcı sözleşme, evliliğin genel hükümlerine dair sözleşme ve mal rejimleri çerçevesinde olmak üzere daha kapsamlı bir şekilde çözüm üretmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hukuk, İslam Hukuku, Aile Hukuku, Karşılaştırmalı Hukuk, Mehir

Abstract

In Muslim societies, mahr, which the man is obliged to give to the woman, has gained a different importance from other expenditures as it is a right granted to the woman by Shari'ah.

This study will not deal with every aspect of mahr. It will be discussed in terms of comparative law, which we have seen that it has not been sufficiently discussed in the studies on mahr. In this respect, after giving a brief information about mahr in classical fiqh, it will be determined and discussed how the issue of mehir is handled in the laws of some Islamic countries that have enacted family law according to fiqh. In addition, the court decisions of the Turkish legal system, which does not include mahr in family law even though its people are Muslim, and the decisions of German courts in cases related to mahr will be examined.

Mahr has been the subject of positive law through lawsuits. Turkish positive law tries to find a solution to rape cases within the framework of the contract of donation. German positive law, on the other hand, provides a more comprehensive solution within the framework of alimony, inheritance, obligatory contract, contract on the general provisions of marriage and property regimes.

Keywords: Law, Islamic Law, Family Law, Comparative Law, Mahr

Giriş

Evlilik sürecinde taraflar arasında yoğun bir mal mübadelesi ve harcaması tarih boyunca görülen bir şeydir. Bu harcama ve mübadeleler tarihi süreç içinde toplumların kültür ve üretim biçimlerinin değişmesine paralel olarak değişmiştir. Kimi gelenek ve uygulamalar kalkmış, bazılarının adı değişmiş, bazı uygulamalar da devam etmiştir. Türklerde başlık, kalın, yüz görümlüğü, hediye, çeyiz; Araplarda mehir ve yaklaşık aynı anlama gelecek şekilde sadak, sıdak, nihle, ecr, ferida, alaik, ukr; Avrupalılarda dot, drahoma, bride price, bride wealth adları altında yapılan harcamalar ve karşılıklı mal mübadelesi evlilik sebebiyle olmuştur.

Evlenen erkeğin kadına ya da kadının ailesine belirli bir mal veya para vermesi geleneğinin uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğu bilinmektedir. Bu uygulamanın İslam kültüründeki adı mehirdir. Mehir kocanın evlilik akdi nedeniyle doğrudan karısına vermek zorunda olduğu mütekavvim mal “ekonomik değer”dir. Mehir bazı müçtehitlere göre nikahın kurucu unsuru olarak görülmesi bir yana, çoğunluğa göre hukuki sonuçlarından biri olduğu için nikah akdi anında tespit edilmese, hatta verilmeyeceği şart koşulsa bile Henefi mezhebinde kadın nikah akdi dolayısıyla mehire hak kazanır.

Hukuk tarihi araştırmacıları evlilik dolayısıyla kocanın kariya bir miktar mal vermesi geleneğinin çok eski tarihlere kadar gittiğini tespit etmişlerdir. Mesela Babil, İsparta, Roma ve Cermenlerde koca, evlenme sırasında veya evlenmenin ertesi günü karısına belirli bir mal (dot) vermek zorunda idi. Bu kadim medeniyetlerin evlenme geleneklerinin bir parçası olarak devam eden

kocanın karısına belirli bir miktar mal verme uygulaması Musa şeriatında da vardır.¹

Romalı ve Atinalılarda evlenen kocanın karıya veya karının babasına verdiği mal (bride price) bir satış bedeli olma özelliği taşıdığı söylene de² kültür antropolojisi araştırmacıları bunun esasında aileler arasında değer/mal mübadelesi olduğu kanaatinde. Çünkü evlilik sürecinde her iki taraf da çeşitli adlarla birbirlerine mal transfer etmektedir. Tarihte Atinalılar, Yunanlılar ve Romalılarda görülen drahoma uygulaması bunların tabii mirasçısı konumunda olan Avrupa toplumlarında yaygın idi. Günümüzde ise Avusturya medeni kanununda drahoma zorunlu iken İsviçre ve Alman medeni kanunlarında nikah akdinin bir parçası olarak zikredilmemiştir. Ancak özellikle Yunanistan, İrlanda ve birçok Avrupa ülkesinin kırsal kesimlerinde evlenme adeti olarak drahoma varlığını halen sürdürmektedir. Drahoma benzeri uygulamalar Hint Brahmanlarda ve bazı Japonlarda da devam ettirilen kadim bir adet olarak varlığını sürdürmektedir.³

Bu çalışmayı mehirle ilgili diğer çalışmalardan farklı kılan husus, yaşayan İslam hukukunda mehrin konumunu ortaya çıkarmaya çalışmaktır. Klasik fıkıh eserlerindeki yaklaşımın çağdaş İslam devletlerindeki durumu, kanun metinleri üzerinden gösterilecek ve Türk ve Alman yargı kararları tartışılacaktır. Önce mehir hakkında kısa bilgi verilecek ardından kanun metinlerinde mehir ve yargı kararlarında mehir konusu değerlendirilecektir.

Mehir

Mehir kelimesine sözlüklerde genellikle ilk karşılık olarak sadak denmiştir. Sadak da “kadına verilen mal, kocanın nikah akdi dolayısıyla karısına verdiği şey, mal” mânasına gelir.⁴ İstilahta ise kadının sahih nikah akdinin sonucu olarak veya fasit nikah akdinden sonra meydana gelen zifaf nedeniyle

¹ Cin, Halil, “İslâm Hukukunda Mehr”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29 (1972), 200.

² Cin, Halil, “İslâm Hukukunda Mehr”, 200.

³ Mahmut Tezcan, “İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği”, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 9/1 (11 Eylül 2019), 415-426.

⁴ İbn Manzur, *Lİsanü'l-Arab*, mhr md. (Kahire: Dâru'l-meârif, ts), 4286; el-Mu'cemu'l-vasit, (Mısır: Mektebetü's-şurukî'd-devliyye, 2004m/1425h), 889.

kocasından almaya hak kazandığı bir maldır.⁵ Erkek (koca) mehir borçlusu karı da mehir alacaklısıdır. Evlilik akdinin bir sonucu olarak kabul edilen mehir Kur'ân-ı Kerim'de bu isimle geçmese de ecr, ücür⁶ sadûkât⁷, nihle⁸, farîza⁹, tavl¹⁰, gibi ifadelerle işaret edilmiştir. Ancak konuyla ilgili bazı hadislerde mehir ismiyle geçmiş¹¹ ve fıkıh kitaplarında bu isimle istilahlaşmıştır. Mehir mütekevvim mal olabileceği gibi menfaat de olabilir.¹² Her ne kadar mehrin kadından faydalanmak için ödenen bir nevi alım bedeli olduğuna dair fikirler varsa da bunu aşırı yorum olarak değerlendirmek daha uygun olur.¹³ Kur'ân-ı Kerim'de "*Kadınlara mehrlerini bir karşılık beklemeden gönül hoşluğu ile verir*"¹⁴ buyrulmaktadır. Ayette geçen "*nihle*" kelimesi bir şeyi karşılık beklemeden gönül hoşluğu ile vermek anlamına gelmektedir.

Mehrin meşruiyeti kitap, sünnet ve icma ile sabittir. Henefîlere göre mehir nikahın rüknü veya şartı değil onun zorunlu bir sonucudur. Dolayısıyla mehir belirlenmeden veya ödenmeden yapılan nikah sahihtir.¹⁵ Mehirle ilgili rivayet ve uygulamalara bakan fakihler nikahta mehrin belirlenmesinin sünnet, mehir belirlenmeden yapılan nikahın da mekruh olduğu sonucuna varmışlardır.¹⁶ Mehre Kur'ân'da "*sadak*" denilmesi nikahın onunla tekemmül etmesinden kaynaklanmaktadır.¹⁷ Mehir belirlenmeden yapılan nikahın sahih olduğu görüşü Henefîlerin yanı sıra Şafiî ve Hanbelî fakihlerce de kabul edil-

⁵ H. İbrahim Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku* (Ensar Neşriyat, 2019), 130.

⁶ Nisâ, 4/24, 25; Mâide, 5/5; Ahzâb, 33/50; Mümtahine, 60/10; Talâk, 65/6.

⁷ Nisâ, 4/4; Müslim, *Nikâh*, 78.

⁸ Nisâ, 4/4; Buhârî, "*Tefsîr*", *Nisâ* (4), 6.

⁹ Bakara, 2/236-237.

¹⁰ Nisâ, 4/25.

¹¹ Ebu Davud, *Nikah*, 14 18,19; Buhari, *Salatu'l-Havf*, 6.

¹² İbn İbn Rüşd, *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid* (3 Cilt) *Mezhepler Arası Mukayeseli İslam Hukuku* Çev. Ahmed Meylani Düzenleme, Vecdi Akyüz (Ensar Neşriyat, 2015), II, 362.

¹³ Cin, Halil, "*İslâm Hukukunda Mehr*", 200.

¹⁴ Nisa 4/4.

¹⁵ Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer Debûsî, *Takvîmu'l edille fî usûli'l-fıkh* (Beyrut, 2001),102. Şemsüleimme es-Serahsî, *el-Ûsûl* (Beyrut, 1993),179.

¹⁶ Alaüddin Ebu Bekir b. Mesud Kasânî, *Bedâiu's-Sanâi 'fî Tertîbi's-Şerâi'* (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-ilmîyye, 2003m/1424h), 3/480-482.

¹⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak dini Kur'ân dili: Türkçe tefsir*. (İstanbul: Eser Kitabevi, ts.) II, 933.

miştir.¹⁸ Dört meşhur mezhepten sadece Malikî mezhebi mehri nikahın rüknü kabul etmiş ve mehirsiz nikâhın batıl olduğu görüşünü savunmuştur.¹⁹ Bu anlayış farkının sonucu olarak Heneî ve Şafîilere göre nikah akdinden önce tarafların mehri iptal etme hakkı yoktur, iptali şart koşulsa bile şart batıl olup mehir-i misil tahakkuk eder. Malikîlere göre ise mehir vermemek şart koşulursa nikah fasit olur.²⁰

Henefilerin mehri şer'î ölçülere göre kocanın kadından istifade etmesinin bedeli olarak peşin ya da vadeli ödemesi gereken mal veya fayda olarak tanımlaması izaha muhtaçtır.²¹ Şöyle ki; zikredilen istifadenin mahiyeti açık değildir. Dolayısıyla mehrin neyin karşılığı olduğundan ziyade, nikahın önemini ortaya koymak, kadına değerli olduğunu ifade etmek ve onun ihtiyaçları ile evlilik hazırlıklarına yardımcı olmak için verilen malî bir destek manası içerdiği ifade edilmiştir.²²

Mehrin ne olduğu ya da ne olmadığını bu şekilde izah ettikten sonra mehrin konusunu açıklamaya geçebiliriz.

1. Mehrin Konusu

Mehrin konusunun mütekavvim mal olduğu hususunda ittifak olmakla beraber menfaatlerin mehir olarak verilmesinin geçerliği ihtilafıdır. Malın mütekavvim olması şer'an muteber ve mali değeri olan muhrez bir nesne olması demektir. Bu itibarla domuz ve şarap gibi şeyler şer'an değerli kabul

¹⁸ Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris Şafîî, *el- Ümm* (Beyrut, 1993) V, 87-88.; Ebû Zekeriyya Yahya b. Şerif Nevevî, *Ravdatü't-talibin* (Beyrut, 2003), VII, 572.

¹⁹ Ebû Ömer Yusuf b. Abdullâh b. Muhammed İbn Abdülber, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî* (Beyrut: Dâru'l-kitâbi'l-ilmîyye, 1999/1413), 249.

²⁰ İbn Abdülber, *el-Kâfî fî fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*, 249.

²¹ Kemâleddin Muhammed b. Abdülvahid b. Abdülhamid İbnü'l-Hümâm, *Fethu'l-Kadîr* (Mısır, 1315h.), III, 204.

²² Şükrü Şirin, "İslâm Hukukunda Mehir Davaları", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 15/2 (30 Aralık 2015), 299.; Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukukî İslamiyye ve İstilahat-ı fıkhiyye kamusu*. (İstanbul: Bilmen yayınevi, 1988), III, 17.

edilmediği için; denizdeki balık veya av hayvanı da muhrez olmadığı için mütekavvim değildir ve mehir olmaya da elverişli değildir.²³

Hanefî, Şafîî ve Hanbelî mehepleri menfaatlerin mehir olabileceğini kabul etmiş²⁴ ancak Malikî mezhebinde menfaatler mehir olarak kabul edilmemiştir.²⁵

2. Mehrin Tasnifi

Mehir, nikâh akdi yapılırken belirlenip belirlenmemesine göre ikiye ayrılır.

1. Mehr-i müsemma: Nikah akdinin tarafları akit anında mehrin miktarını karışıklık anlaşılarak tespit ederlerse bu mehre belirlenmiş/adı konulmuş mehir anlamında mehri müsemma denir.

2. Mehr-i misil: Evlenen kadının baba tarafından akrabaları arasında her bakımdan kendi konumundaki bir kadının mehrine göre takdir edilen mehre, benzer miktar mehir anlamında mehr-i misil denir. Bu bir anlamda mehr-i misil tayin edilecek kadınların rayiç mehri olmaktadır. Bir kadın şu durumlarda mehr-i misle hak kazanır: Nikah akdi yapılırken mehir belirlenmemişse, belirlenen mehir hakkında aşırı bilgisizlik (el-cehaletü'l-fahişe) olursa, gayrı mütekavvim bir mal tayin edilirse, kişi kendisine ait olmayan bir malı mehir olarak verirse, taraflar nikah esnasında mehirsiz olarak evlenmeye karar verirse, mehrin zikredilip zikredilmediği hususunda ihtilaf çıkarsa ve fasit nikah akitlelerinde kadın mehr-i misil alır.²⁶

Mehr-i misil belirlemede nikah akdi yapılan kadının özelliklerine en yakın dengi birinin mehri ölçü alınır. Bu konuda kimin ölçü alınacağı hususunda mezhepler arasında ihtilaf olmakla beraber denklik kriterleri daha önemli görülmektedir. Bu kriterler; güzellik, zenginlik, memleket, yaş, akıl, dindarlık,

²³ Zeynüddin b. İbrâhîm b. Muhammed İbn Nüceym, *el-Bahru'r-râik fi şerhi Kenzi'd-dekâik* (Beyrut, 1993), V, 227. ;Kasânî, *Bedâiu's-Sanâ' fi Tertîbi's-Şerâi'*, II, 279. ;es-Serahsî, *el-Mebsût*, XI, 78-102.

²⁴ Merginânî, *el Hidâye şerhu bidayetü'l- mübtedî*, IV, 20. ; Ebû Muhammed Muvaffakuddin Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed İbn Kudâme, *el-Muğni* (Mısır, ty.), VI, 682.; Muhyiddin b. Şerîf Nevevî, *Minhâc*, (*Muğni'l-Muhtâc ile beraber*) (Mısır, 1958) III, 20.

²⁵ Muhammed b. Ahmed el-Kirnâti İbn Cüzey, *Kavânîni'l-ahkâmî's-şer'iyye* (Beyrut, ty.), 225.

²⁶ Abdullah Çolak, *İslam Aile Hukuku* (Ensar Neşriyat, 2021), 139-140.

iffet, ilim, beceri, sanat, edep, bekarlık-dulluk ve çocuklu olup olmama gibi mehrin miktarına etki eden unsurlardır. Mehr-i misil belirlenirken imkân dahilinde bunların tamamına bakılması gerekir.²⁷ Mehr-i misili kızın velisi (baba, dede gibi) veya kamu otoritesi belirleyebilir.

Mehir peşin ödenip ödenmemesine göre de ikiye ayrılır.

1. Mehr-i muaccel: Muaccel mehir nikah esnasında peşin olarak ödenen mehir demektir. Bu ifade her ne kadar nikah anında üzerinde anlaşılan mehrin kadına teslim edilmesi gibi anlaşılrsa da ödeme şekli örfe göre olabilir. Örfe göre mehrin tamamı peşin veriliyorsa peşin verilir, erteleniyorsa ertelenebilir. Veya bir kısmı peşin bir kısmı erteleniyorsa böyle de uygulanabilir. Burada mehir olarak belirlenen malın hukuken kadının üzerine geçmesi mehrin muaccel olarak nitelenmesi için yeterli görülmüştür. Malın kabzının sonraya bırakılması mesele edilmemiştir. Kadın muaccel mehri dilerse akitten hemen sonra dilerse erteleyerek daha başka bir zamanda alabilir.

2. Mehr-i müeccel: Ödenmesi sonraya bırakılan mehre veresiye mehir anlamında mehr-i müeccel denmektedir. Müeccel mehir için bir ödeme zamanı belirlenmişse o zaman ödeme yapılır. Bu durumda kadın belirlenen vade gelmeden mehri isteyemez. Ancak bir vade belirlenmemişse ödenmemiş mehrin son ödeme tarihi boşanma anında veya taraflardan birinin ölmesi durumunda gelmiş kabul edilir.²⁸

3. Mehrin Kesinleşmesi (Teekküdü)

Mehrin kesinlik kazanması (teekküt) tamamının zorunlu hale gelip gelmeyeceği ile ilgilidir. Evlilik akdinde kadın bazı durumlarda mehrin tamamını hak ederken bazı durumlarda yarısını hak eder, bazı durumlarda müt'a alır bazı durumlarda da mehir sakıt olur. Şimdi bu durumları kısaca açıklayacağız.

Sahih nikah akdinden sonra kadının mehrin tamamını hak edebilmesi için şu durumlardan birinin gerçekleşmesi gerekir. Cinsel birleşme veya Henefiler ve Hanbelilere göre sahih halvetin meydana gelmesi veya cinsel bir-

²⁷ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 141.

²⁸ Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 136-137.; Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 141.

leşme olmadan taraflardan birinin ölmesi durumunda kadın mehrin tamamını hak eder. Taraflardan koca ölürse miras taksim edilmeden mehir ödenir, karı ölürse mehri mirasçularına intikal eder.²⁹

Sahih nikah akdinden sonra zifaf veya (Henefî ve Hanbelîlere göre) sahih halvet olmadan talak vaki olursa kadın; nikah akdinde mehir belirlenmişse mehr-i müsemmanın yarısını alır.³⁰ Şayet önceden bir mehir belirlenmemişse kadın müt'a alır.³¹

Kadın şu durumlarda mehir veya müt'a alma hakkını kaybeder: Zifaf veya (Henefî ve Hanbelîlere göre) sahih halvetten önce kadından kaynaklanan bir sebeple boşanma meydana gelirse, fasit nikah akdinde zifaftan önce taraflar ayrılırsa, zifaftan önce veya sonra mahkemeye intikal eden bir dava sebebiyle kocanın mehirden ibra edilmesi durumunda, zifaftan önce veya sonra kadının kocasıyla mehir karşılığı anlaşarak boşanması (muhaalea) durumunda ve kadının mehrin tamamını kocasına hibe etmesi durumunda kadın mehir hakkını kaybeder.³²

4. Mehrin Miktarı

Kitap ve sünnette mehrin üst sınırı tayin ve tespit edilmediği ve Hz. Ömer'in mehre üst sınır koyma girişimi sahabi bir kadının müdahalesiyle engellendiği için³³ fakihler mehir miktarında bir üst sınır koymamışlardır. Mehrin Hz. Peygamber ve ashab döneminde herkesin maddi durumuna göre -nadiren de olsa- oldukça büyük farklılıklar arz ettiği göz önünde bulundurulduğunda, üst sınır tespitini kolay gözükmemektedir.³⁴ Ancak mehrin alt

²⁹ Çolak, *İslam Aile Hukuku*, 142.; Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 138-140.

³⁰ Bakara, 2/237

³¹ Bakara, 2/236

³² Acar, *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*, 141-142.

³³ Heysemî, *Mecmau'z-Zevâid* (Mısır, ty.), IV/283.

³⁴ "Ancak Osmanlı Devleti'nde sadece yeniçerilerle ilgili olarak mehir için bir üst sınırın konulduğu görülmektedir. Yeniçeriler bâkirelerle evlendikleri takdirde en çok 1000, dul kadınlarla evlendiklerinde 600 akçe mehir verebilirlerdi. Bu miktarların üzerinde bir mehir belirlenebilirse de eşler arasında mehir konusunda ihtilâf çıktığında belirtilen miktarların üzerindeki bir mehir talebi mahkemede dikkate alınmazdı. XIX. yüzyılda benzer bir sınırlama bütün evlenecek kişiler için getirilmiş, 25 Şâban 1291 (7 Ekim 1874) tarihli bir fermanla evlenecek olanlar dört gruba ayrılarak her grupta yer alanların düğün için yapacakları masraflar ve ödenecek mehir belirlenmiştir. Ancak bu

sınırı konusunda mezhepler arasında farklı görüşler bulunmaktadır. Ebû Hanîfe'ye göre mehrin en az miktarı on dirhem,³⁵ Malikîlere göre ise en az miktar üç dirhemdir. Şafîî ve Hanbelîler ise mehirde en az miktarı belirlememiştir.

5. Aile Kanunlarında Mehir

Hukuki bir meselenin klasik veya modern hukuk kitaplarında ele alınışıyla kanun metinlerinde o konunun maddeleştirilmesi birbirinden farklı üslup ve yöneme göre olmaktadır. Bunun temel sebepleri fıkıh/hukuk kitaplarıyla kanun metinlerinin amaç, işlev ve yöneme dair bünyelerinde barındırdıkları mahiyet farklılıklarıdır. Fıkıh/hukuk eserlerine muttali olanlar bu eserlerin mahiyetini, konusunu, üslubunu ve problemlerini şu veya bu oranda bilir. Fıkıh bilgisinin sadece fıkıh metinleriyle sınırlı kalması, modern kanun metinlerine iltifat edilmemesi fıkıh nosyonu bakımından bir eksiklik oluşturmaktadır. Kanunlarını klasik fıkhi birikimden de istifade ederek yapan günümüz bazı ülkelerinin kanun metinlerini takip etmek, değişen hayatla fıkıh arasındaki dinamik ilişkiyi takip edebilme adına bazı fikirler verebilir.

Anayasanın yetki verdiği organca usulüne uygun biçimde kabul edilerek yürürlüğe konulan yazılı hukuk kurallarına kanun denmektedir. Anayasa mahkemesi bir kararında kanunu, "toplum için uyulması zorunlu genel, soyut, sürekli ve konuyu doğrudan doğruya düzenler nitelikte kurallar şeklinde tarif etmiştir.³⁶ Bu tarif sadece ülkemizde yapılan kanunları değil kanunlarında klasik fıkhi birikimden istifade eden ülkelerin kanunları içinde genel bir çerçeveye sahiptir.

Bilindiği gibi İslam dünyasında yürürlüğe giren derli toplu ve modern tekniğe göre yazılmış ve yürürlüğe girmiş ilk kanun metinlerinden biri de Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye'dir. Ondan önce 1840 ve 1851 ceza kanunnameleri ve 1858 Arazi Kanunnamesi gibi çeşitli kanun metinleri hazırlansa da bunlar içinde etkisi en uzun süren metin Mecelle olmuştur. Zamanın şartları dolayı-

sınırlamanın filen ne ölçüde uygulanabildiği tartışmalıdır". (Bk: <https://islamansiklopedisi.org.tr/mehir> (Erişim: 18.09.2023).

³⁵ O dönemde en az iki koyun bedelidir. 10 dirhem = 1 miskal = 4,25 gr altın eder.

³⁶ İbrahim Araç, "Türkiye'de Yasa Önerisi Hazırlama ve Norm Koyma Tekniği ve Yasamacı Mesleğinin Nitelikleri Üzerine", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58/03 (01 Mart 2003), 36-59.

sıyla Mecelle'de aileyi ilgilendiren kanun maddeleri yer almamıştır. Mecelle'den 41 yıl sonra 1917 tarihinde Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesi yürürlüğe girmiştir. (Kısaca HAK) Bu kanun İslam ve Osmanlı hukuk tarihinde alanında ilk örnektir. Çünkü sadece bir mezhebe bağlı kalınmayarak farklı mezhep görüşlerinden istifade edilmiş, toplumun ihtiyaçları göz önünde bulundurulmuş ve aile ile ilgili problemleri en uygun şekilde çözecek içtihatlar kanun maddesi olarak tedvin edilmiştir. Osmanlı devletinde yaklaşık bir buçuk yıl yürürlükte kalmış olmasına rağmen³⁷ Suriye, Ürdün, Lübnan ve Filistin gibi ülkelerde daha uzun süre yürürlükte kalmış ve etkisi günümüze kadar sürmüş bir kanun metnidir. Bu itibarla biz de mehirle ilgili ilk örnek maddeleri Hukuk-ı Aile Kararnamesi üzerinden vereceğiz.

5.1. Osmanlı Hukuk-ı Aile Kararnamesinde Mehir Maddeleri

Kararnâmenin 2. Maddesinde söz veya nişan yapan taraflardan biri nikahtan vaz geçerse veya vefat ederse mehre mahsuben verilen şeylerin sahibine geri verilmesi, telef olmuş ise bedelinin ödenmesi gerektiği ancak hediye olarak verilen şeylerin hibe hükümlerine tabi olduğu kabul edilmiştir. 3. Madde de ise 2. Maddenin hükümlerinin gayr-i müslimlerin örfündeki dragma hakkında da geçerli olduğu ifade edilmiştir. 69. Madde de sahih bir nikah akdinden sonra zevcenin mehir alacaklısı olduğunu, madde 71'de mehir-i muaceli alan zevcenin kocasının evinde veya gittiği başka bir memlekette -şayet başka bir mâni olmazsa- onunla beraber olmaya mecbur olduğunu hükme bağlamıştır.

HAK'ın altıncı bölümünün birinci kısmı (bâb-ı sâdis fasl-ı evvel) 80 ve 90. Maddeler arası mehir hakkındadır. Bu maddelerini şu şekilde özetlemek mümkündür: Mehir çeşitleri (md. 80), mehrin ödenmesi ile ilgili farklı durumlar (md. 81, 82, 83, 84, 85), mehrin tesmiyesi ve bununla ilgili muhtemel durumlar (md. 86, 87), maraz-ı mevt durumunda mehir (md. 88), nikahlanan zevcenin malı olarak mehir (md. 89) ve ebeveyn veya velinin mehir dışında kocadan para veya mal almalarının yasaklanması.

HAK dört sünnî mezhebin kaynaklarından istifade edilerek hazırlanan ilk aile kanunudur. Hatta 7. Madde de olduğu gibi dört mezhebin dışında

³⁷ Yürürlükte olduğu yıllar: 25.10.1917- 19.06.1919.

kalan görüşlere de yer verildiği olmuştur. Bu kanun her ne kadar ülkemizde 20 ay gibi kısa bir süre yürürlükte kalsa da Osmanlı bakiyesi üzerinde kurulan ülkelerde tesiri uzun yıllar devam etmiştir. Bu konuda yapılan bazı çalışmalar bu tesirin ilgili ülkelerin aile kanunlarında devam ettiğini ortaya koymaktadır.³⁸

Bu ülkeler içinde Ürdün HAK'ın en fazla tesirinde kalan ülke olarak görünmektedir. Bu durum Ürdün Aile Kanunu (Ahvâl- i Şahsiyye) üzerinde yapılan bir araştırma ile ortaya konmuştur.³⁹ Bu nedenle biz de ilk önce Ürdün Aile Kanununda yapılan mehirle ilgili düzenlemeleri ele alacağız.

Yaptığımız araştırmada aile kanunlarını sünni fıkıh doktrinine göre yapan ülkeler içinde mehirle ilgili en ayrıntılı düzenlemeleri Ürdün, en muhtasar düzenlemeyi ise Irak yapmıştır. Bu nedenle bu iki ülkenin mehirle ilgili yasaları ayrıntılı bir şekilde verilecek diğer ülkelerin mehirle ilgili düzenlemelerine ise özet olarak yer verilecektir. Bundan sonra da hukuk sistemlerinde İslam hukukuna hiç yer vermeyen iki ülkenin, Almanya ve Türkiye'nin mahkemelerinde mehir hakkında açılan davalara bu iki ülkenin yargıçlarının yaklaşımına yer verilecektir. Bu başlığı açmamızın nedeni insanların mer'î hukuğa bakmadan kendisi için hak bildiği şeyin peşine düşmesinin engellenemediğini, bu itibarla çıkarılan yasaların toplumun değerlerini dikkate almak zorunda olduğunu bir daha hatırlatmaktır.

5.2. Aile Kanunlarını Klasik Fıkıh Doktrinine Göre Düzenleyen Bazı İslam Ülkelerinin Kanunlarında Mehir

Bu başlık altında Ürdün, Irak, Pakistan, Fas ve Tunus gibi ülkelerin medeni kanunlarında mehir konusunun nasıl ele alındığı incelenecektir.

6.2.1. Ürdün Aile ve Ahval-i Şahsiyye Kanunlarında Mehir

Ürdün'de Osmanlı yönetimi sonrasında günümüze kadar beş tane aile kanunu yürürlüğe girmiştir. Bunlar 1927, 1947, 1951, 1976 ve 2010 tarihlidir.

³⁸ Ahmet Bostancı, "Ürdün Ahvâl-İ Şahsiyye (Hukûk-I Âile) Kanunlarında Osmanlı Tesiri", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/2 (01 Ekim 2003), 131 vd.

³⁹ Bahsedilen araştırma için bk: Ahmet Bostancı, "Ürdün Ahvâl-İ Şahsiyye (Hukûk-I Âile) Kanunlarında Osmanlı Tesiri", 131.

1976 ve 2010'da çıkan kanunların ismi Ahvâl-i Şahsiyye öncekilerin ismi Hukukü'l-Aile şeklindedir.

1927 ve 1947 tarihli kanunların mehirle ilgili düzenlemeleri HAK ile aynıdır. 1951 tarihli Aile Kanununda yedinci fasıl, (40 ve 55. Maddeler) mehirle ilgilidir. Bu kanunda da mehirle ilgili temel maddeler aynen korunmuş olmakla beraber; zevcenin mehir teciline rıza göstermesi halinde itaatten imtina edemeyeceği (md. 43), duhulden önce zevcin mehirde aczinin ortaya çıkması sebebiyle görülen davada ispat yükümlülüğünün zevceye, yeminin ise zevce ait olduğu (md. 50) mehir davalarında yazılı senet bulunmadığında mehir iddialarının dikkate alınmayacağı (md. 51) hükmü getirilmiştir.

1976 tarihli Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye kanununun sekizinci faslı (44 ve 65. Maddeler) mehirle ilgili maddeleri ihtiva etmektedir. Bu kanun öncekilere göre daha teknik ve ayrıntılı düzenlenmiştir. 1976 tarihli Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye kanunu mehirle ilgili önceki kanun maddelerini büyük oranda muhafaza etmiştir. Bu kanunun mehirle ilgili HAK'da bulunmayan maddeleri şunlardır: Duhulden önce akdin fesholması halinde mehrin geri alınacağı (md. 50), duhulden önce mehrin yarısını gerektiren ayrılığın zevcden kaynaklanan ayrılık olduğu (md. 51), kadından kaynaklanan veya kadındaki ayıp sebebiyle olan ayrılıklarda mehrin düşeceği (md. 52, 53), evlilik vesikasına aykırı mehir iddialarının dinlenmeyeceği (md. 59), tarafların mehirde artırma ve eksiltme yapabilecekleri (md. 63), mehirde velinin kabzının geçerli olduğu (md. 65) bu kanunla kabul edilmiştir.⁴⁰

Yapılan değişikliklerden; mehirle ilgili davalarda karşılaşılan problemlerin değerlendirildiği, değişen sosyal hayatın ihtiyaçlarına cevap verecek yeni hukuki düzenlemeye ihtiyaç duyulduğu ve bunun da kanunun maddelerine yansıtıldığı anlaşılmaktadır. Bu kanun 2001 yılında kısmî değişikliğe uğramıştır. 2001 yılındaki 82 sayılı Ahvâl-i Şahsiyye Tadil Kanununun 63. Maddesine yapılan ilave ile tarafların mehirde yapabilecekleri artırma veya azaltmayı hâkimin önünde, yani mahkeme kararıyla yapabilecekleri hükmü getirilmiş-

⁴⁰ Ahmet Bostancı, "Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye (Hukûk-I Âile) Kanunlarında Osmanlı Tesiri", *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 129.

tir. Bu ilavenin de mehirle ilgili anlaşmazlıkları en aza indirmek gayesine matuf olduğu değerlendirilebilir.

2010 yılında yürürlüğe giren Ürdün Ahvâl-i Şahsiye Kanunu hacim ve konu itibariyle öncekilerden daha geniş ve ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiştir. 1976 tarihli kanun 187 maddeyi ihtiva ederken 2010 yılındaki kanun 328 maddeden mürekkeptir. Bu kanunda mehirle ilgili konular 44 ve 65. Maddeler arasında düzenlenmiştir ve daha ayrıntılı hükümler ihtiva etmektedir.⁴¹ Bu durum değişen şartlara uygun yasa yapmanın tabii bir neticesi olarak değerlendirilebilir. Fakat hızla değişen sosyal hayata bu kanun da yeterli gelmemiş 2019 yılında 329 maddeden oluşan yeni bir ahval-i şahsiye kanunu çıkartılmıştır. Bu son yasa konuları düzenleyişi, bab, fasıl ve maddelere ve bazı maddeleri de bentlere ayırması itibariyle öncekilerden teknik ve şekil bakımından daha düzenli bir görünüm arz etmektedir. İçerik itibariyle önceki yasalarda olan maddeler bu yasada da yer almaktadır. Mehir nikah akdinin sonuçlarından kabul edildiği için üçüncü babın birinci faslı mehir konusuna ayrılmıştır. Bu fasıl 39 ve 58. maddeleri ihtiva etmektedir.

2019 tarihli Ürdün Ahvâl-i Şahsiyye kanunu mehirle ilgili önceki kanun maddelerini büyük oranda muhafaza etmekle beraber şu noktalarda değişikliğe gidilmiştir: Duhulden veya halvet-i sahihadan önce mehrin yarısını gerektiren ayrılıklarda koca ister karısını boşasın ister 'ilâ, lian ve irtidat gibi sebeplerle akit fesh olsun, (ayrıldığı karısı) ile arasında hürmet-i müsahera oluşmaz (md. 45). Duhulden önce karısı mirastan pay almasını engellemek için kocasını öldürürse, kocanın mirasçıları kadının kabzettiği mehri geri alır ve kalan miktar da sakıt olur. Şayet kadın duhulden sonra -mirastan pay almasını engellemek için- kocasını öldürürse kabz ettikleri hariç mehir hakkını kaybeder (md. 50). Kadının mehrini aldığını ikrar eden veya kocasını mehirden ibra ettiğini gösteren belge resmi olarak tescil edilmedikçe geçerli değildir (53. madde b bendi). Kadının ebeveyni veya akrabası evlendirme veya zifafın mukabili kocadan para veya başka bir mal alamaz. Koca böyle bir sebeple verdiği para veya malı geri alabilir. Şayet mal helak olsa kıymetini geri alabilir (md. 54). Eşler geçerli bir mehir sözleşmesine rağmen mehir konusunda ihtilafa düşerlerse geçerli resmî belgeye aykırı olan mehir davalarına bakılmaz (md.

⁴¹ <https://www.iclc-law.com/ar/2010>. (Erişim: 10.09.2022).

56). Mehir kadının malıdır, kadın mehri ile çeyiz almaya zorlanamaz. Çeyiz kadının koca evine getirdiği bütün malları kapsar. Bu mallar ister kendi malından ister kendisine hibe edilen şeylerden veya kocasının kendisi için mehir olarak veya başka bir adla satın aldığı şeylerden olsun fark etmez, kadının koca evine getirdiği mallar çeyizdir. (md. 57'a ve b bentleri). Koca karısının getirdiği çeyiz mallarından evlilik devam ettiği sürece karısının izni ile istifade edebilir ve teaddiyen itlafı durumunda tazmin etmesi gerekir. (md. 57'c bendi). Karı koca arasında veya bunların akrabaları arasında mehir hakkında anlaşmazlık çıkarsa, mehirden başka bir şey talep edilemez (md. 58).⁴²

Ürdün Aile ve Ahvâl-i Şahsiyye kanunlarına baktığımız zaman ilgili konu ve meselelerin büyük çoğunluğunu içerdiğini, meseleleri kanunlaştırırken bir önceki yasada eksik kalan veya kısa olan maddelerin sonra çıkan kanunda düzeltilmiş olduğunu, değişen sosyal hayata ve -muhtemelen- mahkemelere intikal eden davalara bakarak yeni maddelerin eklendiğini görmek mümkündür. Yasa maddeleri hazırlanırken klasik fıkıh doktrini içinde referanslarını bulabileceğimiz şekilde tıpkı HAK'da olduğu gibi bir mezhebe bağlı kalınmadan ve ailenin, toplumun ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde hareket edildiğini söylemek mümkün gözükmemektedir.

6.2.2. Irak Ahvâl- Şahsiyye Kanununda Mehir

Irak Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu 30 Aralık 1959'da yürürlüğe girmiştir. Bu kanunun en önemli özelliği oldukça muhtasar olmasıdır. Irak 1917 tarihinde İngilizler tarafından işgal edildiği için HAK Irak'ta uygulanamamıştır. İngilizlerin yayımladıkları genelge çerçevesinde, şer'iyye mahkemeleri Sünnilerin davalarına, sivil mahkemeler de Şiiilerin davalarına tahsis edilmiştir. Irak'ın demografik ve sosyal yapısı nedeniyle Hanefî mezhebi burada daha esnek bir şekilde uygulanabilmiştir. 3 Ekim 1932 yılında İngilizlerden bağımsızlığını ilan eden Irak'ta, 1917-1959 tarihleri arasında ahvâl-i şahsiyyeye dair hukukî tartışmalar yapılmış ve belirli bir olgunluğa ulaştıktan sonra da 1959 tarihinde 188 sayılı Irak Ahvâl-i Şahsiyye Kanunu yürürlüğe girmiştir.⁴³ Bu kanun yürürlüğe girdikten sonra farklı tarihlerde birtakım tadillere uğramıştır. 1963 yılın-

⁴² <https://www.aliftaa.jo/ShowContent.aspx?Id=205#.Yrhb24gzbiU>(Erişim: 10.09.2022).

⁴³ Ahmet Temel, *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku* (İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020), 59-60.

daki tadilde mirasla ilgili düzenlemeler, 1977 yılındaki Baas hukuk reformunda da Caferi miras fıkına göre yapılan düzenlemeler yapılmıştır. Daha sonra 1980, 1983, 1994 ve 1999 tarihlerinde de cüzi tadiller yapılmıştır. 2003 yılında Saddam Hüseyin'in devrilmesinden sonra aile hukuku alanına giren konulara dair tartışmalar yapılsa da somut bir neticeye varılamamış ve nihayetinde 1999 tarihli tadilin tatbik edilmesi karara bağlanmıştır.⁴⁴

Mehir konusu evlilik hakları ve hükümleri babının birinci faslında 19, 20, 21 ve 22. maddelerde ele alınmış, 19. Madde, 3 ve 20. madde 2 fıkra olarak düzenlenmiştir. Buna göre kadın akitle birlikte mehr-i müsemmayı hak eder. Akitte mehr zikredilmezse veya "verilmeyecek" diye kararlaştırılırsa kadın mehr-i misli hak eder. Nişanlının mehr niyetiyle akitten önce verdiği mallar nişan bozulduğu veya taraflardan biri öldüğü takdirde aynen veya bedelen geri alınabilir. Nişan esnasında verilen hediyeler hibe hükmündedir. (md. 19, fıkra 1, 2, 3)

Mehrin peşin (muaccel) veya vadeli (müeccel) bir şekilde tamamen veya taksit taksit verilmesi mümkündür. Mehir belirlenmediği zaman örfe baş vurulur. Vefat veya talak gibi mehrin istihkakını gerektirecek durumlarda belirlenen vade düşmüş olur. (md. 20 fıkra 1, 2)

Kadın zifafla veya karı-kocadan birinin vefat etmesiyle mehr-i müsemmanın hepsine hak kazanır. Zifaktan önce talak vaki olursa mehrin yarısına hak kazanır. (md. 21)

Sahih olmayan bir akitte zifaktan sonra ayrılık olursa, mehr belirlenmişse mehr-i müsemma ile mehr-i misilden hangisi az ise kadın onu hak eder. Şayet mehr belirlenmemişse kadın mehr-i misil alır. (md. 22)

Irak ahvâl-i şahsiye kanunu oldukça muhtasar olarak düzenlenmiştir. Görüldüğü üzere klasik fıkıh kitaplarında mehr hakkında verilen temel bilgilerden hareketle bu maddeler tanzim edilmiştir. Yasanın muhtasar olması hakimlere geniş bir içtihat alanı bırakmıştır. Yasanın modern hukuktaki ifadeyle doktrini klasik fıkıh olduğuna göre hakimler de fıkıh bilgileri çerçevesinde davaları karara bağlayacaklardır.

⁴⁴ Temel, *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*, 61.

6.2.3. Pakistan Müslüman Aile Hukuku Yasasında Mehir

Pakistan Müslüman Aile Hukuku Yasasının (MAHY) sadece 10. maddesinde mehirle ilgili düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre mehir, evlilik üzerine koca tarafından karıya evlendikten sonra ödenen bir bedeldir. Mehrin miktarı kocanın gelirine göre değişebilir. MAHY'nin 10. maddesine göre mehrin ödeme şekline dair ayrıntılar nikahnâmede belirtilmemişse mehrin tamamının kadının talebi doğrultusunda ödeneceği varsayılır.⁴⁵

6.2.4. Fas Müdevvenesinde Mehir

Fas Müdevvenetü'l-Ahvâli-ş Şahsiyyeti'l Cedîde (kısaca Müdevvene) kanunu ile aile hukukunu düzenlemiştir. Bu yasanın 26-34. maddeleri mehir hakkındadır. Bu yasada mehir akdin doğurduğu bir sonuç ve bud' karşılığı olarak değerlendirilmemiştir. Mehir kocanın sağlam bir aile tesis etmek, eşine karşı olan sevgi ve ilgisini göstermek için eşine takdim ettiği bir şey olarak görülmüştür. Kanuna göre mehir esasının şer'î olması itibariyle maddi bir kıymetten ziyade manevi bir değer taşımaktadır. (Müdevvene. Md. 26) Mehir akit esansında belirlenir. Şayet akitte belirtilmez ise evlilik geçerli kabul edilir. Tarafların birleşmesinden sonra aralarında bir anlaşmazlık çıkarsa mahkeme her iki tarafın sosyal statüsünü dikkate alarak bir mehir miktarı takdir eder. (Müdevvene. Md. 27) Yasanın diğer maddeleri mehirle ilgili klasik fıkıh doktrinine göre düzenlenmiştir.⁴⁶

6.2.5. Tunus Medeni Kanun'unda Mehir

Tunus medenî kanunu 1957 de Mecelletü'l-Ahvâli-ş Şahsiyye (TMAŞ) adı ile yürürlüğe girmiştir. Bu kanun 1958, 1964, 1966, 1976, 1981, 1993, 2007, 2008 ve 2010 tarihlerinde çeşitli revizyonlar geçirmiştir. İçerik olarak Batı etkisi görülmekle beraber klasik fıkıh doktrininden büyük oranda istifade edilmiş İslâmî hüviyete sahip bir yasadır.⁴⁷

TMAŞ' da mehir için bir alt ve üst sınır belirtilmeden mübah ve iktisâdi değeri olan herhangi bir malın mehir olarak isimlendirilebileceği ve kadının

⁴⁵ <https://www.refworld.org/pdfid/4c3f1e1c2.pdf> (Muslim Family Laws Ordinance, 1961) (Erişim: 10.09.2022); Temel, *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*, 61.

⁴⁶ <http://www.aproarab.org/Down/Moroco/3.pdf>. (Erişim: 10.09.2022).

⁴⁷ Temel, *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*, 194.

mülkü olduğu (md. 12) belirtilmiştir. Bu madde 1993 yılında yapılan değişikliğe göre böyledir. Bu tarihten önceki yasalarda “kadın mehirde dilediği şekilde tasarrufta bulunur” ibaresi var idi. 13. Maddede de mehri ödemeyen kocanın bunu ödemeye zorlanamayacağı gibi karı da sırf bu sebeple talak isteyemez hükmü konulmuş ve mehirle ilgili başka bir düzenleme de yapılmamıştır. Mehrin ödenmemesi durumunda kadın Malikî mezhebine göre muhayyerdir, eğer zıfak olmamışsa boşanabilir, Hanefi mezhebine göre ise mehir ödenmediği zaman kadının sırf bu sebeple boşanmak için mahkemeye müracaat hakkı yoktur. TMAŞ Hanefi mezhebinin görüşünü yasalaştırmıştır.⁴⁸

Görüldüğü üzere incelediğimiz ülkeler aile hukuku sahasına giren konuları yasalaştırırken klasik fıkıh doktrininden herhangi bir mezhebe bağlı kalmadan istifade etmişlerdir. Kimi ülkeler incelediğimiz konuda ayrıntılı hükümler koyarken kimi ülkelerin muhtasar kanun maddeleri ile yetinip hakimlere geniş takdir yetkisi verdikleri görülmüştür. Bu ülkeler içinde laik siyasal düzeni benimsemesi, batıcı, aydınlanmacılığı Fransa üzerinden alması itibarıyla Türkiye’ye en yakın yapıda olan Tunus’un dahi aile konusunda kendi toplumunun inanç ve kültürel değerlerine bigâne kalmayarak klasik fıkıh doktrininden istifade ederek yasa yapması dikkate değerdir.

Ülkemizde aile hukuku ile ilgili mevzuatın düzenlenmesinde hukuk tarihimiz ve geleneksel aile yapımızın dikkate alınması pozitif hukuka aykırılık teşkil etmeyecektir. Çünkü toplumsal dokuyu dikkate alarak yasa yapmak pozitif hukukun da önemseddiği bir şeydir. Bu itibarla ülkemizde aile hukuku alanında yapılan yasal düzenlemelerde en azından modern İslam hukuku araştırmalarının dikkate alınması toplumun büyük bir kesiminin ailevi konularda hukuki ikileme düşmesini azaltacaktır.

6. Mehir Hakkında Türk Mahkemelerinin Tutum ve Kararları

⁴⁸ https://wrcati.cawtar.org/preview.php?type=law&ID=10#_ftn6. (Erişim: 10.09.2022); Temel, *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*, 194.

Türk Kanun-i Medenîsi 1926 yılında TBMM’de kabul edilen 743 sayılı kanundur. Bu kanun İsviçre Medenî Kanunundan “ahz ve iktibas olunmuştur.”⁴⁹

Bu bölümde Türk mahkemelerinin mehirle ilgili davalarda verdiği çelişkili kararlar incelenecektir. Bu çelişkili kararların kökeninde Medeni kanunun bir başka ülkeden alınması ve İslam Hukukuna yönelik yok sayma tutumunun etkisi görülmektedir. Medeni Kanun Komisyon sözcüsü Şükrü Kaya’nın şu sözleri bu tutumu açıklar niteliktedir: “...Şimdiye kadar bu gibi durumlar ve ilişkiler, türlü mezheplere, düşüncelere, söylentilere, özel görüş ve anlayışlara bağlı idi...Eski kuralların çok kötü bir yanı da kadınlarımızı birçok haklardan yoksun etmesi idi...”

Buna göre devrin karar verici siyasilere nazarında yüzyıllarca Müslüman toplumun hukuku olarak devleti ve toplumsal düzeni ayakta tutan İslam hukuk ekolleri, eski hukukçuların içtihatları ve devleti yönetenlerin iradeleri alelade “anlayış, görüş, düşünce ve söylenti” mesabesinde idi. İslâmî geçmişi kategorik olarak değersiz ve kimi konularda da değer dışı⁵⁰ gören bu anlayış mehir de dahil olmak üzere toplumun İslam hukukuna dayalı pratiklerine karşı katı ve dışlayıcı tutumun kaynağı olarak görünmektedir.

2002 tarihinde yürürlüğe giren 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu’na göre evlenme, evlenme ehliyetine sahip erkek ve kadın arasında yapılan kendine özgü aile hukuku sözleşmesidir.⁵¹ TMK 141, 142 ve 143. Maddeleri evliliğin nasıl yapılacağını düzenlemiştir. Buna göre evlilik evlendirme dairesinde, iki ergin şahidin huzurunda açık olarak yapılır. Evlenecek taraflarının rıza beyanları memur tarafından şahitler huzurunda onaylandıktan sonra memur, eşlere bir aile cüzdanı verir. Aile cüzdanı gösterilmeden evlenmenin dini töreni yapılamaz. Evlenmenin geçerli olması dini törenin yapılmasına bağlı değildir. (md. 143) Resmî nikah olmadan dini tören yaptırmak TCK’nın 230. maddesi-

⁴⁹ Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMMZC), II/22, S.1; Türk Kanun-i Medenîsi Esbâb-ı Mucibe Lâyihası, İstanbul, 1926, s.4.

⁵⁰ Değersiz ve değer dışı ayrımı için bk. Carl Schmitt, *Değerlerin Tiranlığı Bir Hukukçunun Değer Felsefesi Hakkındaki Mülâhazaları*, çev. Mehmet Cemil Ozansü (Pinhan Yayıncılık, 2022).

⁵¹ Ayşe Nur Kılınç- Ahmet Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (30 Haziran 2019), 103-118.

nin 5 ve 6. fıkralarına göre; “Aralarında evlenme olmaksızın, evlenmenin dini törenini yaptıranlar hakkında iki aydan altı aya kadar hapis cezası verilir. Ancak medenî nikah yapıldığında kamu davası ve hükmedilen ceza bütün sonuçlarıyla ortadan kalkar” denmektedir. Ülkemizde hem resmî hem de halk arasındaki ifadesiyle dînî nikah yaptırma oranı TÜİK’in 2011 yılı araştırmasına göre %93,7’dir.⁵² Halkın dini nikahı uygulamada ısrarlı ve kararlı olması nedeniyle bu toplumsal gerçeklik TMK 143’de dini tören olarak ifade edilmiş ve Anayasa mahkemesi tarafından 27 Mayıs 2015 tarihindeki iptal kararı öncesinde TCK 230’da bu tören -resmî nikah olmadan yapılması durumunda- hapis cezası öngörülen bir suç kabul edilmiştir.⁵³

Görüldüğü üzere TMK mehri tanımamaktadır. Bu itibarla mehir mer’î yasal mevzuata göre *kanundan doğan borç* kapsamı dışında kalmıştır. Mehir alacağı yalnızca taraflar arasında yapılmış bir sözleşmeye dayalı olarak mümkün olmaktadır. Ancak Türk halkının kahir ekseriyeti Müslüman olduğu için mehir hakkında yargı makamlarına çeşitli davalar açılmıştır. Açılan bu davalarda çelişkili, birbirine zıt hükümler verilmiştir. Örneğin Yargıtay 2. Hukuk Dairesi önce mehir-i müeccelin ödenmesi gerektiğine karar vermiş; daha sonra mehir-i müeccele ilişkin talebi kamu düzenine aykırı bulup reddetmiştir.⁵⁴ Mehre ilişkin modern Türk hukukundaki tek düzenleme 2.12.1959 tarihli ve E.14, K. 30 sayılı Yargıtay İçtihadı Birleştirme Kararıdır. Bu karar mehre ilişkin anlaşmazlıkların çözülmesinde başvurulacak tek bağlayıcı pozitif hukuk kaynağı olarak görülmektedir.

7. Mehre İlişkin Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu Kararı

⁵² TÜİK sonraki yıllarda yaptığı araştırmalarda dini nikah yaptıranları her nedense araştırma konusu olmaktan çıkardığı için güncel bir tarih yerine bu tarihe ait verilerden istifade edildi.

⁵³ Not: Günümüz şartlarında akdedilecek nikahın resmî olması gerektiği İslam hukuku araştırmacılarının -bildiğimiz kadarıyla- ittifakla savunduğu bir husustur. Ancak halkın kendi geleneksel alışkanlıklarına göre kıydıkları nikahlar nedeniyle oluşan mağduriyetlerin de çözülmesi gerekmekte idi. Nitekim yasama kurumu müftülerin de nikah kıyabileceğine dair bir düzenleme yaparak bir çözüm getirmiştir. (bk: 19 Kasım 2017 tarih ve 7039 sayılı Kanun’un 6’ncı maddesi ile, Nüfus Hizmetleri Kanunu’nun 22’nci maddesi).

⁵⁴ Yargıtay 2. HD. 28.04.1935 tarihli 1166/1000 sayılı ve 02.06.1959 tarihli ve 2984/2385 sayılı kararları. Ayşe Nur Kılınç - Ahmet Kılınç, “Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliliği”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 10/1 (30 Haziran 2019), 108-109.

Temyiz Yüksek 2. Dairesi (bugünkü adıyla Yargıtay 2. Hukuk Dairesi) 18.14.1935 tarih ve 1166/1000 sayılı kararında eski hukuk sisteminde kurulmuş mehir sözleşmesinden doğan alacağın kanunun yürürlüğünden sonra da talep edilebileceğine hükmetmiştir. Buna karşılık aynı daire 2.6.1959 tarih ve 2984/2385 sayılı kararında eski hukuk döneminde yapılan evlilikten mehir alacağının yeni Medeni Kanun'da düzenlenmediğini, bilakis yasaklandığını ve mehir alacağının eski hukuk döneminde geçerli olsa bile eski hukukun kamu düzenine aykırı olan hükümlerinin uygulanamayacağını, binaenaleyh yeni dönemde böyle bir hakkın talep dahi edilemeyeceğine hükmetmiştir. Mehir alacağı ile ilgili birbirine zıt bu iki kararı görüşmek üzere toplanan Temyiz Mahkemesi Tevhidi İçtihat Hukuk Kısmı Umumi Heyeti (bugünkü adıyla Yargıtay İçtihadı Birleştirme Büyük Genel Kurulu) ise 2.12.1959 tarih ve E.14, K.30 sayılı kararı ile eski hukuk döneminde yapılan mehri müeccel anlaşmalarının koca aleyhine bir borç, kadın lehine ise kazanılmış bir alacak hakkı teşkil ettiğini kabul etmiş, eski hukuk döneminde akdedilen mehir anlaşmalarından doğan alacakların talep edilebileceğine karar vermiştir. Kurul mehri müecceli ödenmesi en geç boşanma veya taraflardan birinin ölümü anına kadar ertelenmiş bir mehir alacağı olarak nitelendirmiş ve eski Medeni Kanunumuzda evlilik akdi sırasında eşlerden birinin diğerine bir şey vermesinin veya vermeyi taahhüt etmesinin yasaklanmadığına, dolayısıyla bu tür anlaşmalarda kamu düzenine aykırı bir durumun bulunmadığına karar vermiştir.⁵⁵

Günümüz Yargıtay içtihatlarına baktığımız zaman mehri müeccelin “bağışlama sözü verme sözleşmesi” olarak kabul edildiği görülmektedir.⁵⁶

Yargıtay mehri kocanın evlenme sözleşmesi anında veya devamı sırasında ya da evliliğin sona ermesi halinde kadına verdiği belirli bir mal, para veya

⁵⁵ Ahmet Türkmen, “Yargıtay’ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (20 Kasım 2020), 551.

⁵⁶ Yargıtay 1. HD. E. 2009/4577, K. 2009/6090, 27.5.2009; Yargıtay 1. HD., E. 2011/8161, K. 2011/9851, T. 5.10.2011, Yargıtay 1. HD. E. 2012/16654, K. 2013/3539, T.8.3.2013; Yargıtay 1. HD. E. 2016/10819, K. 2019/4105, T. 26.6.2019; Yargıtay 3. HD.E. 2018/7046, K. 2019/4764, T. 21.5.2019; Yargıtay 3. HD. E. 2019/482, K. 2019/3079, T. 8.4.2019; Yargıtay HGK E. 2017/3-451, K. 2019/355, T. 26.3.2019; Yargıtay 2. HD.E. 2018/1864, K. 2018/14111, T. 5.12.2018; Yargıtay 3. HD. E. 2016/21864, K. 2018/9144, T. 26.9.2018

ekonomik değeri olan armağan olarak tanımlamaktadır. Yargıtay yerleşik içtihatlarında kocanın karısına bir mal veya para vermesini ya da vermeyi vaat edip bir süre ertelemesini, bir diğer ifade ile mehr-i müecceli yasaklamamıştır. Yargıtay kararlarında mehr-i müeccel ileriye dönük bir bağışlama vaadi olarak görülmekte ve bunların geçerliliği de asgari bakımdan adi yazılı belgeleme şartına bağlanmaktadır.

Yukarda kısaca özetlediğimiz Yargıtay kararlarına baktığımızda mehir konusunda gördüğümüz birbirine zıt görüşler, dönemin siyasi ikliminin, farklı ideolojik tutumların farklı hukuk yorumları olarak tezahür ettiği söylenebilir. Yargıtay'ın mehri bağışlama veya bağışlama sözü verme şeklinde tanımlamasının İslam Hukukunda sistemleştirilen mehir ile aynı olmadığı söylenebilir. Çünkü mehir ile pozitif hukuktaki bağışlama arasında sözleşmenin şekli, konusu, miktarı, vadesi ve geri alma bakımından önemli farklılıklar vardır. Bu farklılıklar çalışmamızın çerçevesi ve boyutunu aşacağı için hepsi üzerinde ayrı ayrı durulmayacaktır.⁵⁷ Ancak temel farklılıklara yer vermek faydalı olabilir. Örneğin mehirde yazılı olma şartı bulunmazken bağışlamada yazılı olma şartı vardır (TBK m. 288/I). Mehirde asgari miktar varken bağışlamada alt limit yoktur. Mehir borcundan dönülmez ancak bağıştan dönülebilir (TMK 296). Mehrini ödemeyen koca öldüğünde borç muaccel hale gelir ancak pozitif hukukta vade gelmeden önce borç muaccel olmaz.⁵⁸ Ayrıca İslam Hukukunda mehrin talep edilme halleri, mehrin geri alınması vs. gibi konularda da önemli farklılıklar vardır. Her şeyden evvel İslam Hukukunda mehir kanundan doğan bir borç statüsünde olduğu için tek taraflı olarak bundan dönmek mümkün değildir. Yani koca tek taraflı olarak mehir borcunu iptal edemez. Pozitif hukuk böyle bir borç ilişkisini dışlamakta mehri sadece sözleşmeden doğan borç çerçevesinde ele almaktadır. Bu temel farklılık mehir alacakları konusunda kadın aleyhine önemli hak kayıplarına sebep olmaktadır.

8. Mehir Hakkında Alman Mahkemelerinin Tutum ve Kararları

⁵⁷ Bu konuda ayrıntılı bilgi için şu çalışmalara bakılabilir: Ayşe Nur Kılınc - Ahmet Kılınc, "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliği", 108 vd.; Ahmet Türkmen, "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", 551 vd.

⁵⁸ Ahmet Türkmen, "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir ve Mehrin Geri Alınması", *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (20 Kasım 2020), 554 vd.

1960'lı yıllardan sonra Almanya'ya ve diğer Avrupa ülkelerine giden Müslüman işçiler ve mülteciler sayesinde bu ülkelerin tarihinde görülmedik oranda Müslüman nüfus yoğunluğu teşekkül etmiştir. Bu durum gerek Avrupa hukuk sistemine gerekse Alman hukuk sistemine en azından görülen bazı davalar üzerinden etki etmiştir. Burada diğer Avrupa ülkelerine hiç değinmeden Alman mahkemelerinin mehir davalarında verdiği bazı kararlar kısaca tartışılacaktır.

Mehir Alman hukuk sistemine yabancı olduğu için ancak Müslüman Alman vatandaşlarının Alman mahkemelerine açtığı davalar bağlamında değerlendirme konusu olmuştur. Alman mahkemeleri mehirle ilgili verdikleri ilk kararlarda uluslararası özel hukuk kurallarına göre hareket ederken, sonraki yıllarda sözleşme serbestisi kapsamında verdikleri kararlarla mehiri Alman hukuku içine almışlardır. Mehir kavramı Almanca *morgengabe* ve *brautgabe* kavramları ile ifade edilmektedir. Alman hukuk sisteminde mehir bir tarafı veya her iki tarafı yabancı olan hukuki uyumsuzluklarda, uluslararası özel hukuk alanında görülmüş ve buna göre kararlar alınmıştır.⁵⁹ Sonraki yıllarda mehir davaları sıklıkla Alman yüksek yargısının verdiği kararlar sayesinde bu konu Alman özel hukukunun bir parçası olmuştur. Federal mahkeme mehiri evliliğin bir sonucu olarak değerlendirmiştir. Mehir ile ilgili eşler arasındaki anlaşmaları, evlilik sonucuna bağlı bir akit/sözleşme olması yönünden değerlendirmiştir.⁶⁰

Alman Yüksek mahkemesi 09.12.2009 tarihli ve XIIZR107/08 sayılı kararında mehirle ilgili Alman mahkemelerinde verilen kararlara atıfla mehir hakkında nasıl bir vasıflandırma yapılacağına dair müşterek bir görüş olmadığını belirtmiştir. Mahkeme mukayeseli hukuk örneklerini değerlendirerek, diğer ülke hukuk sistemlerinde de müşterek bir mehir uygulaması bulunmadığını tespit etmiş; Medeni hukukunda mehire yer veren İslam ülkelerinde birbirine benzer mehir uygulamaları olmakla beraber bunlar arasında her açıdan tam bir benzerlik bulunmadığını, kültürel ve geleneksel açıdan her ülkede farklı bir amaç ve tanımlama olduğunu vurgulamıştır. Alman Yüksek

⁵⁹ Muhterem Dilbirliği, "Alman Mahkeme Kararlarındaki Mehir'in Değerlendirilmesi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 31 (01 Temmuz 2017), 576.577.

⁶⁰ Muhterem Dilbirliği, "Alman Mahkeme Kararlarındaki Mehir'in Değerlendirilmesi", *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 31 (01 Temmuz 2017), 588.

Mahkemesi mehrin günümüzdeki amacını erkeğin ölümü veya boşanma nedeniyle kadının korunmaya muhtaç kalması ve bu nedenle kadına ait bir mal varlığı oluşturma çabası olarak değerlendirmiştir. Mahkeme İslam Hukukunda karı koca arasında mal ayrılığı rejiminin kabul edilmesi ve kocanın mehir yükümlüsü olmasından hareketle mehri bir bakıma evlilik sonrası nafaka borcuna benzetmiştir. Bu benzerlikten hareketle Milletlerarası Özel Hukuktaki intibak metodunu kullanmış ve mehrin hukuki durumunu netleştirmeyi amaçlamıştır. Yüksek Mahkeme yıllardır süren tüm içtihat ve doktrin tartışmalarına son vererek, mehrin evliliğin genel hükümlerine dahil olduğu kararını vermiştir.

Mahkemin bu kararı yıllardır süregelen bir sorunu çözüme kavuşturmuştur. Yüksek Mahkemenin kararı bağlayıcı hukuki bir içtihat mevkiinde olduğu için bu sorun etrafında yapılan hukuki tartışmalara son vermiştir.⁶¹ İslam Hukuk doktrinine göre evliliğin zorunlu sonucu olarak kabul edilen mehrin Alman Yüksek Mahkemesi tarafından evliliğin genel hükümleri çerçevesinde evliliğin bir sonucu olarak kabul edilmesi, mehrin Aile Hukukuna dahil bir konu olarak kabul edilmesi Almanya'da yaşayan Müslümanlar için önemli bir hukuki değerlendirmedir.

Sonuç

Klasik fıkın önemli konularından biri olan mehir, kanunlaştırma sonrası dönemde medeni kanunlarını yaparken klasik fıkıh edebiyatından istifade ederek yasalarını yapan İslam ülkelerinin kanunlarında yer alan hukuki bir olgudur. Ayrıca bazı Avrupa ülkeleri ile Türkiye gibi ülkelerde vatandaşların mehirle ilgili haklarını aramak için mahkemeye başvurması sonucunda bu ülkelerin yüksek mahkemelerinde verilen ve yasanın olmadığı yerde hukuki dayanak teşkil eden kararlar bulunmaktadır.

Dayanağının kitap ve sünnet olması dolayısıyla mehir, klasik fıkıh edebiyatında etraflıca tartışılmıştır. Mezheplerin bu konuda ittifak ettikleri hukuki değerlendirmeler ihtilaf ettiklerinden daha fazladır. Mehir modern dönemde de Türkiye hariç halkının çoğu Müslüman olan diğer ülkelerin yasalarında

⁶¹ Hatice Selin Pürselim, "Alman Yüksek Mahkemesi'nin 09.12.2009 Tarihli ve XII ZR 107/08 Sayılı Mehre İlişkin Kararının Değerlendirilmesi", *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları = Journal of Turkish Legal Studies* 8 (2009), 56 vd.

kendine yer bulmuştur. Yukarda yer verdiğimiz yasaların -bir iki istisna dışında- mehri evlenen kadın için yasal bir hak koca içinde borç olarak kabul ettiği görülmektedir. Yasaların çoğunda mehir konusu düzenlenirken kısa, öz ve net bir dil kullandığı görülmüştür. Bu yasalar herhangi bir mezhebe bağlı kalma endişesinden uzak, eklettik ve kamu yararı anlayışının ön planda tutulduğu bir hukuki anlayışla yazılmıştır. Toplumdan gelen talepler doğrultusunda zamanla önceki yasalar revize edilmiştir. Fas ve Tunus gibi ülkelerdeki batı yanlısı muhalif talepler dikkate alınarak yeni revizyonlar yapılsa da halkın dini ve kültürel bağları dikkate alınarak mehir düzenlemesi yine de yasa da kendine yer bulmuştur.

Halkının çoğu Müslüman olan ülkeler arasında sadece Türkiye ve Sovyet sonrası kurulan bazı devletler medeni kanununu yaparken halkının dinini ve kültürünü dikkate almamıştır. Bu nedenle de Türk Medeni Kanunu'nda mehirle ilgili bir düzenleme yoktur. Ancak düzenlemenin olmaması bu konuda hukuki problemleri ortadan kaldırmamıştır. Konuyla ilgili Türk mahkemelelerine intikal eden davalara dair Yargıtay'ın verdiği karar bu konuda yaşanan problemleri çözmek için tek hukuki dayanak olarak kabul edilmektedir. Ancak Yargıtay'ın mehri sadece bağış sözleşmesi taahhüdü olarak değerlendiren kararı mehirle ilgili yargıya intikal eden veya edecek olan problemleri çözmekten uzaktır. Yargıtay'ın bu mesele ile ilgili değerlendirmesi Alman Yüksek Mahkemesi'nin mehrin evlilik sözleşmesinin mali bir sonucu olduğu yönündeki hukuki değerlendirmesine göre oldukça zayıf kalmaktadır. Ancak Türk Yargıtay'ının bu konudaki içtihadı için aynı değerlendirmeyi yapmak mümkün gözükmemektedir.

Mehir davalarında Yargıtay içtihatlarına dayanarak karar verilmektedir. Bu yöntem problemleri çözmek için yeterli olamamaktadır. Aile hukuku düzenlenirken mehir konusunda yasal düzenleme yapmak mümkündür. Şayet mehir davaları toplumun çözülmesi gereken bir problemi olarak görülürse -tıpkı müftülüklerle nikah kıyma yetkisinde olduğu gibi- böyle bir düzenleme değerlendirilebilir.

Kaynakça

Acar, H. İbrahim. *Ana Hatlarıyla İslam Aile Hukuku*. Ensar Neşriyat, 2019.

- Araç, İbrahim. "Türkiye'de Yasa Önerisi Hazırlama ve Norm Koyma Tekniği ve Yasamacı Mesleğinin Nitelikleri Üzerine". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58/03 (01 Mart 2003).
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Hukuki İslamiyye ve ıstılahat-ı fıkhiyye kamusu*. İstanbul: Bilmen yayınevi, 1988.
- Bostancı, Ahmet. "Ürdün Ahvâl-İ Şahsiye (Hukûk-I Âile) Kanunlarında Osmanlı Tesiri". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 3/2 (01 Ekim 2003), 121-142.
- Cin, Halil. "İslâm Hukukunda Mehr". *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 29 (1972).
- Çolak, Abdullah. *İslam Aile Hukuku*. Ensar Neşriyat, 2021.
- Debûsî, Ebu Zeyd Ubeydullah b. Ömer. *Takvimu'l edille fi usûli'l-fikh*. Beyrut, 2001.
- Dilbirligi, Muhterem. "Alman Mahkeme Kararlarındaki Mehir'in Değerlendirilmesi". *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi* 31 (01 Temmuz 2017), 567-590.
- Heysemî. *Mecmau'z-Zevâid*. Mısır, ty.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Yusuf b. Abdullah b. Muhammed. *el-Kâfi fi fıkhi ehli'l-Medîneti'l-Mâlikî*. Beyrut, 1999.
- İbn Cüzey, Muhammed b. Ahmed el-Kırnâtî. *Kavânînü'l-ahkâmi's-şer'iyye*. Beyrut, ty.
- İbn Kudâme, Ebû Muhammed Muvaffakuddîn Abdullâh b. Ahmed b. Muhammed. *el-Muğnî*. Mısır, ty.
- İbn Nüceym, Zeynüddîn b. İbrâhîm b. Muhammed. *el-Bahru'r-râik fi şerhi Kenzi'd-dekâik*. Beyrut, 1993.
- İbn Rüşd, İbn. *Bidayetü'l-Müctehid ve Nihayetü'l Muktesid (3 Cilt) Mezhepler Arası Mukayeseli İslam Hukuku*. Ensar Neşriyat, 2015.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâleddin Muhammed b Abdülvahid b Abdülhamid. *Fet-hu'l-Kadîr*. Mısır, 1315h.
- Kasânî, Alauddin Ebu Bekir b. Mesud. *Bedâiu's-Sanâî' fi Tertîbi's-Şerâi'*. Beyrut, 2003.

- Kılınç, Ayşe Nur - Kılınç, Ahmet. "Mehrin Türk Pozitif Hukuku Açısından Yeniden Değerlendirilmesi Gerekliği". *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 10/1 (30 Haziran 2019), 103-118.
- Koçak, Doğan. "17 Şubat 1926'da Kabul Edilen Türk Medeni Kanunu'na Göre Türk Kadınının Hak Ve Özgürlükleri". *Atatürk Dergisi* 8/1 (22 Temmuz 2019), 79-98.
- Merginânî, Ebu'l-Hasen Ali b. Ebî Bekr. *el Hidâye şerhu bidayetü'l- mübtedâ*. Beyrut, ts.
- Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya b. Şerif. *Ravdatü't-talibîn*. Beyrut, 2003.
- Nevevî, Muhyiddîn b. Şerîf. *Minhâc*, (Muğni'l-Muhtâc ile beraber). Mısır, 1958.
- Öz, Ragıp. *20.yüzyılda Irak Medeni Hukukunun Gelişimi*. Basılmamış Yüksek Lisans Tezi: Marmara Üniversitesi Sosyal bilimler Enstitüsü, 2001.
- Pürselim, Hatice Selin. "Alman Yüksek Mahkemesi'nin 09.12.2009 Tarihli ve XII ZR 107/08 Sayılı Mehre İlişkin Kararının Değerlendirilmesi". *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları = Journal of Turkish Legal Studies* 8 (2009), 47-61.
- Schmitt, Carl. *Değerlerin Tiranlığı Bir Hukukçunun Değer Felsefesi Hakkındaki Mülahazaları*. çev. Mehmet Cemil Ozansü. Pinhan Yayıncılık, 2022.
- Serahsî, Şemsüleimme es-. *el-Mebsût*. Beyrut, ty.
- Serahsî, Şemsüleimme es-. *el-Ûsûl*. Beyrut, 1993.
- Şafîî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris. *el- Ümm*. Beyrut, 1993.
- Şirin, Şükrü. "İslâm Hukukunda Mehir Davaları". *Marife Dini Araştırmalar Dergisi* 15/2 (30 Aralık 2015), 297-320.
- Temel, Ahmet. *Güncel Uygulamalarıyla İslam Aile Hukuku*. İstanbul: Kayıhan Yayınları, 2020.
- Tezcan, Mahmut. "İlkel Toplumlarda Başlık Parası Geleneği". *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)* 9/1 (11 Eylül 2019), 415-426. https://doi.org/10.1501/Egifak_0000000453

- Türkmen, Ahmet. "Yargıtay'ın Bağışlama Yaklaşımı Çerçevesinde Mehir Ve Mehrin Geri Alınması". *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 22/2 (20 Kasım 2020), 541-576. <https://doi.org/10.33717/deuhfd.791399>
- Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi. *Hak dini Kur'ân dili : Türkçe tefsir*. 9 Cilt. İstanbul: Eser Kitabevi, ts.